College voor Toetsen en Examens

TOELICHTING OP DE SYLLABI GRIEKSE EN LATIJNSE TAAL EN CULTUUR

Versie 1, Augustus 2026

INHOUDSOPGAVE

1	**INLEIDING**	**3**
2	**STRUCTUUR VAN DE SYLLABUS**	**4**
3	**TOELICHTING OP HET PROCES**	**5**
4	**THEMA'S IN DE SYLLABUS EN HET CENTRAAL EXAMEN**	**7**
5	**COMBINATIE GEZIENE EN ONGEZIENE TEKSTEN**	**10**
6	**VERTALEN ALS EEN VAN DE TOETSVORMEN BIJ ONGEZIENE TEKST**	**12**
7	**AFSLUITING**	**14**
8	**BRONVERMELDING**	**15**

1 Inleiding

Context

In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) is Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) in 2022 gestart met het ontwikkelen van nieuwe Examenprogramma's voor vmbo, havo en vwo. In 2024 leverde een vakvernieuwingscommissie de conceptexamenprogramma's op voor Griekse Taal en Cultuur en Latijnse Taal en Cultuur.

Het College voor Toetsen en Examens (CvTE) heeft als wettelijke taak om syllabi tot stand te brengen en bij regeling vast te stellen, overeenkomstig het Examenprogramma. In 2024 gaf het CvTE vervolg aan de actualisatie door de onderdelen die in het Examenprogramma zijn toegewezen aan het centraal examen in de syllabi te specificeren. Voor elk vak zijn een voorzitter en docentleden geworven.

De syllabuscommissie Griekse taal en cultuur en Latijnse taal en cultuur (GLTC) bestond uit een voorzitter en vier docentleden vwo. Daarnaast waren er drie adviseurs betrokken bij het gehele proces: een curriculumexpert vanuit SLO en twee toetsdeskundigen van Cito. De syllabuscommissie heeft syllabi ontwikkeld voor zowel Griekse Taal en Cultuur als Latijnse Taal en Cultuur (GTC en LTC / GLTC). De syllabuscommissie heeft de specificaties vormgegeven op basis van vakinhoudelijke expertise en ervaring vanuit de lespraktijk.

De syllabi zijn in eerste instantie als concept vervaardigd (juli 2025). Nadat de conceptexamenprogramma's en conceptsyllabi in scholen zijn beproefd in het schooljaar 2025-2026, zijn deze aangepast. Dit is de toelichting bij de aangepaste conceptsyllabi, opgeleverd in juni 2026.

Dit document geeft een toelichting op de totstandkoming van de geactualiseerde conceptsyllabi voor Griekse taal en cultuur en Latijnse taal en cultuur voor vwo.

De syllabus is een voorschrijvend curriculumdocument dat de specificatie van het centraal examendeel van het Examenprogramma bevat. De syllabus bevat geen specificaties voor de schoolexamenonderdelen van een Examenprogramma; daartoe ontwikkelt SLO handreikingen. Het doel van een syllabus is om een leraar in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat er in het centraal examen kan worden bevraagd. Een syllabus is ook een hulpmiddel voor leerlingen die zich op het centraal examen voorbereiden.

2 STRUCTUUR VAN DE SYLLABUS

In de syllabus worden de onderdelen van het examenprogramma gespecificeerd die aan het centraal examen zijn toegewezen. Elke eindterm is toegewezen aan het centraal examen, aan het schoolexamen of aan beide. De specificaties in de syllabus zijn een explicitering van de eindtermen voor het centraal examen.

Een eindterm bestaat uit een doelzin en een uitwerking (‘het gaat hierbij om’). Voor het centraal examen zijn de doelzin, de uitwerking en de specificatie het uitgangspunt. De specificatie kan niet los worden gelezen van doelzin en uitwerking. Om deze reden zijn de doelzin en uitwerking ook opgenomen in de syllabus. Alleen wanneer de syllabuscommissie dit nodig vond, is er een specificatie toegevoegd. Als een bepaalde uitwerking niet terugkomt op het centraal examen, dan wordt dit expliciet aangegeven in een specificatie.

In de syllabi Griekse Taal en Cultuur en Latijnse Taal en Cultuur zijn de specificaties opgenomen in de hoofdstukken 3, 4 en 5.

Hoofdstuk 3 bevat specificaties van de eindtermen die gelijk zullen blijven over de jaren heen. Deze specificaties maken duidelijk hoe een eindterm bevraagd wordt op het centraal examen en of dat aan de hand van louter ongeziene teksten of aan de hand van ongeziene en geziene teksten gebeurt.

Hoofdstuk 4 bevat aanvullende specificaties die ook gelijk blijven over de jaren heen. Dit zijn lijsten met taalkundige verschijnselen, begrippen en regels voor metriek, figuren en narratieve en argumentatieve middelen. Deze lijsten hebben een andere plek en een wat gewijzigde status gekregen. In syllabi van vóór de vakvernieuwing was de minimumlijst een van de (drie) bijlagen en bestond deze uit drie delen, met voor Latijn een appendix met stamtijden. In de voorliggende syllabus zijn de lijsten onderdeel van de specificaties van de eindtermen: in de specificaties bij de eindtermen staat wat de leerling moet kunnen (vaardigheden) met betrekking tot de elementen uit de lijsten. Omdat de lijsten tamelijk lang zijn, is ervoor gekozen om in de specificaties een verwijzing naar de lijsten op te nemen en de lijsten zelf op te nemen in een apart hoofdstuk van de syllabus. In de specificaties in hoofdstuk 3 is duidelijk gemaakt wat de relatie is tussen de vaardigheden enerzijds en de kennis van de onderdelen in deze lijsten anderzijds.

Hoofdstuk 5 beschrijft de thema’s en het pensum en geeft contextinformatie over de gekozen teksten en auteur(s). Deze specificatie wisselt jaarlijks. In hoofdstuk 5 wordt ook aangegeven of bepaalde onderdelen van de lijsten in hoofdstuk 4 voor een bepaald examenjaar niet van toepassing zijn (bijvoorbeeld het onderdeel ‘Regel en begrippen metriek’).

3 TOELICHTING OP HET PROCES

De syllabuscommissie GLTC is in de schooljaren 2024-2025 en 2025-2026 actief geweest. De syllabuscommissie GLTC was bij oplevering van de eerste versie van de conceptsyllabi (september 2025) halverwege de ontwikkelfase. Die conceptsyllabi en de bijbehorende toelichting werden speciaal voor de fase van beproeven (schooljaar 2025-2026) opgeleverd. In het schooljaar 2025-2026 zijn die syllabi bijgesteld tot de voorliggende versie.

Ontwikkeling syllabus en specificaties

Een belangrijke taak van de syllabuscommissie was het opstellen van specificaties die horen bij de eindtermen die zijn toegewezen aan het centraal examen.

In 2024-2025 heeft de commissie syllabi geschreven voor gebruik in de fase van beproeven. De specificaties voor deze conceptsyllabi zijn in een aantal ronden opgesteld, waarbij op de eerste versies door de adviseurs van de commissie (van Cito en SLO) en commissieleden zelf voorstellen tot verduidelijking en verbetering gedaan zijn. Op basis van die verbeterde versies heeft Cito voorlopige toets-items ontwikkeld. De commissie heeft daar feedback op gegeven en heeft de specificaties verder bijgesteld naar aanleiding van deze toets-items en van vragen en suggesties vanuit Cito en SLO. Er zijn ook drie docenten van buiten de commissie benaderd om te fungeren als proeflezers; ook hun feedback is verwerkt.

In 2025-2026 zijn de conceptsyllabi gebruikt door de deelnemers aan de fase van beproeven. De deelnemers hebben hun onderwijs ontworpen en gegeven op basis van de conceptsyllabi. Dit onderwijs werd afgesloten met dezelfde toetsopgaven (ontwikkeld door Cito) voor alle leerlingen in de Fase van Beproeven. Net als de voorliggende syllabus bevatten de conceptsyllabi drie hoofdstukken voor de specificaties: hoofdstuk 3, waarin wordt aangegeven hoe een eindterm bevraagd wordt op het centraal examen, hoofdstuk 4, dat bestaat uit lijsten, en hoofdstuk 5, waarin een specifiek thema en de daarbij horende teksten worden beschreven. De deelnemers aan de Fase van Beproeven hebben zo de specificaties in de conceptsyllabi getest op bruikbaarheid en uitvoerbaarheid.

De resultaten van de fase van beproeven hebben geleid tot aanpassing van zowel de eindtermen in het examenprogramma (door SLO) als de specificaties in de syllabus (door de syllabuscommissie). De syllabuscommissie heeft aanpassingen in de formuleringen van de specificaties uitgevoerd om gehoor te geven aan de vraag om hoofdstuk 3 concreter en overzichtelijker te maken. Na oplevering van de syllabus wordt een voorbeeldexamen ontwikkeld om inzicht te geven in hoe eindtermen, uitwerkingen en specificaties in het centraal examen worden bevraagd.

Naar aanleiding van suggesties over de lijsten in hoofdstuk 4 heeft de commissie bediscussieerd of een extra lijst met betrekking tot een basisvocabulaire wenselijk zou zijn. De commissie heeft uiteindelijk besloten geen vocabulairelijst toe te voegen aan de syllabus. Een dergelijke lijst levert te veel onduidelijkheid op over de status van deze woorden en vooral over de rol van de opgegeven betekenissen. Het reduceert de betekenissen van een woord tot een beperkt aantal, terwijl het in de geest van het Examenprogramma is dat leerlingen een contextafhankelijke betekenis kunnen kiezen, met hulp van woordenboek en aantekeningen.

Ook is na (her)overweging besloten om geen lijst van bekend veronderstelde tekstverbanden toe te voegen, ter specificatie van eindterm 1 en 3. Ook examens van voor de vakvernieuwing bevatten vragen naar tekstverbanden, en uit gemaakte opgaven blijkt dat leerlingen tekstverbanden in het algemeen goed in eigen woorden weer kunnen geven. Extra terminologie zou het curriculum daarom onnodig verzwaren.

Andere taken van de syllabuscommissie

Naast het opstellen van de specificaties had de commissie ook andere taken. In schooljaar 2024-2025 waren dat:

- voorbeeldexamenopgaven beoordelen;

- de structuur van de syllabus en themabeschrijvingen ontwerpen;
- de leerstof ontwerpen voor de Fase van Beproeven voor zowel Grieks als Latijn (thema, bronnen, contexten);
- vraagstukken formuleren die voortkwamen uit het Conceptexamenprogramma (versie 2). Dit waren hoofdzakelijk de volgende vraagstukken:
    - de mate van voorspelbaarheid van examenteksten;
    - de rol van het pensum in een centraal examen dat alleen uit ongeziene teksten bestaat;
    - de rol van vertalen in het centraal examen.

In het schooljaar 2025-2026 waren de belangrijkste taken van de commissie:

- oplossingen onderzoeken en vaststellen voor de genoemde vraagstukken;
- thema's samenstellen voor het voorbeeldexamen en aanzetten tot thema's schrijven voor aankomende examenjaren;
- advies opstellen aan het CvTE voor de opbouw van het centraal examen.

In de volgende hoofdstukken komen de belangrijkste vernieuwingen van het centraal examen aan de orde. We gaan daarbij ook in op de oplossingen die de syllabuscommissie in samenspraak met SLO en Cito heeft gevonden voor bovenstaande vraagstukken en geven toelichting op de gemaakte keuzes.

4 THEMA'S IN DE SYLLABUS EN HET CENTRAAL EXAMEN

De introductie van thematisch werken is de centrale vernieuwing in het Examenprogramma. In de Examenprogramma's geeft SLO in de begrippenlijst de volgende definitie van een thema:

> Een fenomeen of vraagstuk dat centraal staat in de Griekse/Latijnse en/of vertaalde tekst én relevant is voor de hedendaagse wereld. Het thema fungeert als verbindende schakel tussen de tekst, de context en de leefwereld van de leerling en zorgt voor inperking van wat een leerling minimaal moet weten en begrijpen van de tekst.

De syllabus bevat elk jaar twee tot drie van dergelijke thema's. Deze thema's worden bevraagd op het centraal examen, binnen Domein B en C. Daarnaast worden Domein A, B en C bevraagd aan de hand van ongeziene tekst(en) binnen een nieuw thema. De ongeziene Griekse/Latijnse tekst binnen dit nieuwe thema is van de auteur die in de syllabus is vastgelegd.

Themabeschrijving

De themabeschrijving en alle bijbehorende informatie is opgenomen in de syllabus als een apart, jaarlijks wisselend hoofdstuk (hoofdstuk 5). Dit hoofdstuk bevat de volgende onderdelen:

Thema's:

- Twee tot drie thema's en een korte inleiding op de thema's.

Primaire bronnen in de brontaal:

- Primaire bronnen zijn bronnen die tussen 800 voor Christus en 500 na Christus in het Grieks of Latijn geschreven zijn.
- De pagina's OCT in de brontaal (ca. 15 OCT in totaal) worden ongeveer gelijk over de thema's verdeeld.
- De teksten die in de brontaal gelezen worden liggen niet te ver uiteen wat het taaleigen betreft. Daardoor kan het pensum bestaan uit teksten van meerdere auteurs. Men kan hierbij denken aan een combinatie van één canonieke en één niet-canonieke auteur.
- De auteur van de ongeziene Griekse / Latijnse tekst in het centraal examen wordt in de syllabus vastgelegd. Het grootste aandeel van de pensumteksten in de brontaal is van deze auteur. Deze teksten kunnen worden bevraagd op het centraal examen en worden in dat geval in de brontaal opgenomen. Opgaven bij deze teksten toetsen eindterm 7 tot en met 12 (Domein B en C) aan de hand van een voorgeschreven thema, voorgeschreven teksten en voorgeschreven bronnen of ongeziene bronnen.

Primaire bronnen in vertaling:

- De primaire bronnen (bronnen die tussen 800 voor Christus en 500 na Christus in het Grieks of Latijn geschreven zijn) die leerlingen in vertaling bestuderen.
- Voor de teksten die in vertaling gelezen worden geldt voor het aantal auteurs en genres geen maximum (er is natuurlijk wel een maximum voor het aantal pagina's: ca. 25 OCT).
- De teksten in vertaling vallen zo veel mogelijk binnen een van de thema's en dienen daarmee als contextualisatiebronnen binnen Domein B. In sommige gevallen kan ook een korte passage in vertaling buiten het thema opgenomen worden.
- De teksten in vertaling kunnen worden bevraagd op het centraal examen. Dit gebeurt in opgaven die eindterm 7 en 8 (Domein B) toetsen aan de hand van een voorgeschreven thema, voorgeschreven teksten en voorgeschreven bronnen en/of ongeziene bronnen. De bronnen worden, afhankelijk van de opgave, opnieuw afgedrukt of op hoofdlijnen bevraagd. De opgave bevat in het laatste geval een formulering als 'baseer je op de teksten die je voor dit examen gelezen hebt'.

Receptiebronnen bij thema en tekst:

- Receptiebronnen die de primaire bronnen binnen het thema recipiëren.
- Een van de receptiebronnen komt terug op het centraal examen. Dit gebeurt in opgaven die eindterm 9 en 10 (Domein C1) toetsen aan de hand van een

voorgeschreven thema, voorgeschreven teksten en voorgeschreven bronnen en/of ongeziene bronnen.
- Een receptiebron wordt op het centraal examen opnieuw afgedrukt of op hoofdlijnen bevraagd.

Actualisatiebronnen bij het thema:
- Voorbeelden van typen actualisatiebronnen waarin moderne(re) standpunten over het thema naar voren komen.
- Het kiezen van specifieke actualisatiebronnen is aan het bevoegd gezag; hier worden in de themabeschrijving in het kort mogelijke richtingen voor aangegeven.

Secundaire bronnen:
- De secundaire bronnen die leerlingen bestuderen. Dit zijn Nederlandstalige bronnen over de oudheid, gerelateerd aan het thema. Te denken valt aan krantenartikelen of passages uit (populair-)wetenschappelijke tijdschriften en boeken.
- Secundaire bronnen zijn bedoeld om context te geven bij het thema.
- Voor deze bronnen is een maximumaantal pagina's vastgelegd in het Examenprogramma (5 pagina's, ca. 2.500 woorden). Het aantal pagina's voorgeschreven secundaire bronnen wordt in mindering gebracht op het aantal pagina's primaire bronnen in vertaling.

Context bij de thema's:
- Dit betreft informatie die nodig is bij het contextualiseren en actualiseren van de thema's.
- In de themabeschrijving worden begrippen, gebeurtenissen, achtergronden, personen (waar relevant inclusief de auteurs en andere makers van bronnen uit de oudheid), receptiebronnen en perspectieven op de thema's (uit de oudheid en later tijden) vastgesteld die leerlingen moeten kennen.
- De context bij de thema's wordt zo beknopt mogelijk weergegeven, maar wel zodanig dat de precieze afbakening van de veronderstelde kennis duidelijk is voor alle gebruikers (leerlingen, docenten, uitgevers, toetsontwikkelaars).

Auteursinformatie:
- Bekend veronderstelde informatie over de auteur(s) en werken. Dit is informatie die nodig is voor tekstbegrip (tekstbasis en tekstinterpretatie).

Genrekenmerken:
- Bekend veronderstelde informatie over de genres van de primaire bronnen (de teksten in de brontaal). Dit is informatie die nodig is voor tekstbegrip (tekstbasis en tekstinterpretatie).
- Hier wordt ook aangegeven welke paragrafen uit hoofdstuk 4 van de syllabus eventueel niet van toepassing zijn. De paragraaf over metriek is bij pensa met uitsluitend proza-auteurs bijvoorbeeld niet van toepassing.

Overwegingen bij de opzet en status van themabeschrijvingen

De opzet van de themabeschrijving is het resultaat van ontwerponderzoek dat de syllabuscommissie gedaan heeft naar de vraag of en hoe thema's vastgesteld en beschreven moeten worden in de syllabus. Dit onderzoek is gedaan op basis van vakdidactische literatuur en in samenwerking met curriculumexperts van SLO. In 2024-2025 heeft dat twee themabeschrijvingen voor de Fase van Beproeven opgeleverd (zie de betreffende syllabi) en een conceptformat voor de constructie van dergelijke thema's. In het schooljaar 2025-2026 heeft de syllabuscommissie de opzet van een themabeschrijving aangepast. De commissie heeft daarbij gediscussieerd over het aantal thema's, auteurs en genres dat haalbaar en wenselijk is in een examenjaar. Ook onderwerp van discussie was de status van de contextualisatiebronnen, receptiebronnen en actualisatiebronnen.

Aantal thema's en auteurs

De keuze voor meerdere thema's en auteurs in de syllabus komt voort uit criteria in het Conceptexamenprogramma. Ook heeft de syllabuscommissie de lespraktijk meegenomen, alsook de haalbaarheid van het samenstellen van een pensum.

De keuze voor meerdere thema's in de syllabus levert gewenste variatie op voor leerling (en de docent) in het examenjaar. Bovendien is in het geval van meerdere thema's de kans groter dat er voor een leerling ten minste één thema tussen zit dat deze leerling als betekenisvol ervaart. Een belangrijker reden is dat leerlingen de vaardigheden in domein B en C gevarieerder en beter kunnen oefenen als er meerdere thema's aan bod komen. Daarnaast is het beter haalbaar gebleken om thematische tekstensets te maken met een beperktere omvang dan een tekstenset rond één en hetzelfde thema met de volledige hoeveelheid voorgeschreven OCT's (15 OCT primaire bronnen in de brontaal + 25 OCT primaire bronnen in vertaling).

De keuze voor meer dan één auteur komt voort uit twee zaken: het advies om ook niet-canonieke auteurs een rol te geven binnen het Examenprogramma, en de sterke wens dat er verschillende standpunten op een thema aan bod moeten komen in de leerstof. Dat laatste is makkelijker als er meer dan één auteur gelezen wordt, zowel in de brontaal als in vertaling. In het geval dat men in de oudheid min of meer hetzelfde dacht over een thema dat toch relevant is, kunnen andere standpunten op een thema natuurlijk ook in receptie- en actualisatiebronnen naar voren worden gebracht.

Het criterium dat verschillende auteurs een vergelijkbaar taaleigen moeten hebben, maakt dat leerlingen in hun examenjaar zodanig vertrouwd raken met het Latijn of Grieks van het pensum dat ze voldoende voorbereid zijn op opgaven binnen Domein A op het centraal examen.

Voorschrijven van teksten en bronnen
Er is voor gekozen om naast de teksten die in de brontaal gelezen worden, ook teksten in vertaling (bronnen uit de oudheid) en receptiebronnen voor te schrijven in de syllabus. Met deze voorgeschreven bronnen worden de thema's in de syllabus in de volle breedte uitgewerkt, met verschillende perspectieven uit de oudheid zelf en uit periodes van na de oudheid. In het geval van de actualisatiebronnen is ervoor gekozen om het bevoegd gezag de vrijheid te geven geschikte bronnen te selecteren. In de syllabus worden in de themabeschrijving wel richtingen voor actualisatiebronnen aangegeven.

Op deze manier blijkt uit de syllabi duidelijk het belang van de thema's voor het heden en de leefwereld van de leerlingen. Actualisatiebronnen worden niet voorgeschreven: daarvoor geldt dat docenten de mogelijkheid moeten hebben ook zeer recente bronnen te gebruiken in hun onderwijs (bijvoorbeeld krantenartikelen).

Bij het voorschrijven van teksten en bronnen past een examen waarin de kennis en vaardigheden (ook) getoetst worden aan de hand van geziene teksten. Op de combinatie van geziene en ongeziene teksten in het centraal examen gaan we in het volgende hoofdstuk nader in.

5 COMBINATIE GEZIENE EN ONGEZIENE TEKSTEN

Het centraal examen bestaat uit opgaven bij bekende thema's en een nieuw thema, en dus uit opgaven bij zowel geziene als ongeziene teksten. Geziene teksten zijn teksten die leerlingen zelfstandig of onder begeleiding van een docent hebben bestudeerd. Ongeziene teksten zijn teksten die leerlingen niet van tevoren hebben bestudeerd. In de specificaties in hoofdstuk 3 van de syllabus wordt aangegeven of de eindterm getoetst wordt aan de hand van een ongeziene tekst of aan de hand van geziene en ongeziene teksten.

De ongeziene Griekse/Latijnse tekst betreft een tekst van een in de syllabus voorgeschreven auteur en heeft een thema dat nieuw is. Aan de hand van deze tekst en een of meer andere, nieuwe bronnen in het Nederlands worden de eindtermen in Domein A, B en C getoetst. Dit deel van het examen toetst daarmee de kennis binnen Domein A en de vaardigheden binnen Domen A, B en C. Dit deel van het examen is wat te behalen punten betreft het grootst.

De geziene Griekse/Latijnse teksten komen uit het voorgeschreven pensum. Aan de hand van deze teksten en andere bronnen binnen het thema (in het Nederlands) worden de eindtermen in Domein B en C getoetst. Dit centraal examen-deel voor Domein B en C beoordeelt de vaardigheden en kennis van kandidaten op het gebied van de voorgeschreven thema's en thema-gerelateerde inhoud van de teksten. Zo heeft cultuurhistorische kennis, afgebakend door en samenhangend met de voorgeschreven thema's, een significante plek in het centraal examen.

In het centraal examen worden hulpmiddelen geboden om het tekstbegrip van zowel ongeziene als geziene teksten te ondersteunen. Voorbeelden van dergelijke hulpmiddelen zijn annotaties, een parallelle vertaling, een gatentekst, een weergave van de tekst in kola, een parafrase, een samenvatting en ondersteunend beeldmateriaal (bijvoorbeeld een schematische weergave, een kaartje, een stamboom). Ook kan enige achtergrondinformatie gegeven worden bij teksten en bronnen. Bij de keuze van de hulpmiddelen is van belang of de tekst een geziene of ongeziene tekst betreft. Ook worden de hulpmiddelen zo gekozen en vormgegeven dat leerlingen geholpen worden bij het maken van een opgave, zonder dat daardoor antwoorden op de betreffende of andere opgaven worden weggegeven. Dat leidt ertoe dat bij een en dezelfde tekst per passage gevarieerd zal worden in de aangeboden hulpmiddelen. Deze praktijk zal worden geïllustreerd in de voorbeeldexamens die na oplevering van de syllabus ontwikkeld worden.

Overwegingen bij de combinatie van geziene en ongeziene teksten

De combinatie van geziene en ongeziene teksten en thema's is een oplossing voor een belangrijk vraagstuk dat de syllabuscommissie in 2024-2025 geconstateerd had bij de toenmalige versie van het Conceptexamenprogramma (versie 1.0, SLO 2024). Dit vraagstuk betrof de voorspelbaarheid van de ongeziene teksten op het centraal examen.

Onvoorspelbaarheid is een belangrijke factor bij het bepalen van de validiteit van een centraal examen. Een belangrijke eis is immers dat examenkandidaten gelijke kansen hebben bij de voorbereiding van het examen. Als de selectie van de teksten op het centraal examen voorspelbaar is, bestaat de kans dat een deel van de leerlingen zich toelegt op voorbereiding van juist deze teksten (naast of in plaats van de voorgeschreven teksten). Het centraal examen is in dat geval niet voor alle leerlingen gelijk en toetst bovendien voor deze groep niet het tekstbegrip van een ongeziene tekst.

De voorspelbaarheid van de ongeziene tekst was binnen de kaders van de eerste versie van het conceptexamenprogramma te groot. Hierin werd voorgeschreven dat op het centraal examen alleen ongeziene teksten bevraagd zouden worden, die bovendien binnen het in de syllabus voorgeschreven thema moesten vallen. Ook de auteur van de ongeziene teksten was vastgelegd in de syllabus. Het voorgeschreven thema en de vastgestelde auteur maakten het echter mogelijk en in sommige gevallen zelfs vrij makkelijk om te voorspellen welke teksten gebruikt zouden worden voor de centrale toetsing. De syllabuscommissie achtte de kans te groot dat de validiteit van het centraal examen in deze opzet niet voldoende gewaarborgd zou zijn.

Na overleg tussen de ketenpartners CvTE, SLO en Cito is daarom de voorgestelde opzet van het centraal examen in het conceptexamenprogramma (versie 1.0 en versie 2.0) aangepast tot de hierboven beschreven combinatie van geziene en ongeziene teksten. Door deze aanpassing voldoet de opzet van het centraal examen aan twee belangrijke algemene condities voor de centrale examens.

De eerste conditie is dat het centraal examen inhoudelijk gelijkwaardig is voor alle kandidaten. Aan deze conditie wordt op twee manieren voldaan. Allereerst is het thema op het centrale examen nieuw: een nieuw thema maakt de voorspelbaarheid van teksten verwaarloosbaar laag, ook al is bekend van welke auteur de teksten zijn. Ten tweede zijn thema's, teksten en bronnen voorgeschreven, waardoor de kandidaten zich met dezelfde stof kunnen voorbereiden. Om deze gelijkwaardige voorbereiding te garanderen worden voorgeschreven thema's en teksten op het centraal examen getoetst.

De tweede relevante conditie is dat het centraal examen kennis en kunde van een individuele kandidaat beoordeelt. Het centraal examen-deel voor Domein A, B en C met ongeziene teksten beoordeelt de kunde van kandidaten op alle drie de centraal examen-domeinen en vraagt hun (talige) kennis binnen Domein A toe te passen in een nieuwe context. De cultuur-historische kennis van leerlingen (op het gebied van de voorgeschreven thema's) wordt beoordeeld in het centraal examen-deel voor Domein B en C met geziene teksten en nieuwe bronnen.

De aanpassing van het conceptexamenprogramma maakt bovendien duidelijk wat de status van de voorgeschreven thema's en bronnen is. Leerlingen moeten zodanig vertrouwd zijn met de voorgeschreven Griekse/Latijnse teksten dat ze opgaven kunnen maken op het gebied van de voorgeschreven thema's en thema-gerelateerde inhoud van de teksten, wanneer ze deze teksten in de brontaal voorgelegd krijgen (Domein B en C). In het conceptexamenprogramma (versie 1.0 en 2.0) was deze status minder duidelijk, omdat alle teksten op het centraal examen ongezien moesten zijn. In de toelichting op het conceptexamenprogramma (versie 1.0 en 2.0) adviseerde de vakvernieuwingscommissie om deze teksten op het centraal examen inhoudelijk op hoofdlijnen te toetsen en in vertaling aan te bieden als vergelijkingstekst (SLO 2025c: 40). Deze werkwijze is voor de fase van beproeven aangehouden, maar de status van de voorgeschreven Griekse/Latijnse teksten bleef een vraagstuk voor de commissie. Dit vraagstuk is opgelost door de herziening van het examenprogramma op het punt van de ongeziene en geziene teksten. Nu de toetsing op de Domeinen B en C niet alleen meer ongeziene teksten, maar ook geziene teksten betreft, is het duidelijker hoe leerlingen deze stof moeten voorbereiden.

Domein A wordt, zoals eerder vermeld, uitsluitend getoetst aan de hand van ongeziene teksten. Opgaven bij ongeziene teksten binnen alle domeinen betekenen nog een belangrijke verandering ten opzichte van de situatie van voor de vakvernieuwing: vertaalopgaven zijn niet langer de enige soort opgaven bij ongeziene tekst. Het aandeel van vertaalopgaven verandert dus. We gaan daar in het volgende hoofdstuk nader op in.

6 VERTALEN ALS EEN VAN DE TOETSVORMEN BIJ ONGEZIENE TEKST

De vakvernieuwingscommissie sloot zich in het conceptexamenprogramma (versie 2, 2025: 49-51) aan bij de aanbevelingen van de verkenningscommissie in 2009. De vakvernieuwingscommissie pleitte daarmee voor andere toetsvormen dan de proefvertaling om taalkennis en tekstbegrip te toetsen. Tegelijkertijd past vertalen als toetsopgave wel bij de talige kennis en vaardigheden die onder eindterm 1 en 3 getoetst moeten worden. In deze eindtermen is vastgelegd dat een leerling informatie kan weergeven zoals deze expliciet in de tekst staat. Daarbij luidt eindterm 3: 'De leerling toont inzicht in de impliciete tekstinhoud'. Ook deze eindterm kan getoetst worden door middel van vertalen: een leerling neemt impliciete tekstinhoud immers mee in het kiezen van een juiste vertaling. Het conceptexamenprogramma sloot hiermee vertaalopgaven op het centraal examen niet uit.

De syllabuscommissie heeft zich dan ook over de rol van de vertaalopgave in het centraal examen gebogen. De discussie over verschillende opvattingen met betrekking tot de rol van vertalen in het centraal examen heeft binnen de commissie plaatsgevonden, overeenkomstig onze opdracht. We hebben in onze discussies en bij de uiteindelijke besluitvorming steeds oog gehouden voor de geest van het nieuwe examenprogramma. Vertalen wordt in het conceptexamenprogramma (versie 2.0, SLO 2025) voorgesteld als een van meerdere manieren om teksten te ontsluiten. Zoals de vakvernieuwingscommissie schreef: "Vanaf het begin was de commissie van mening dat vertalen geen doel op zich is, maar een mogelijke vorm om teksten te ontsluiten" (SLO 2025:50). Hoewel de meningen hierover binnen de syllabuscommissie verschilden, heeft de syllabuscommissie er in overeenstemming met het nieuwe examenprogramma voor gekozen om vertaalopgaven een andere rol te geven in het examen dan voor de vakvernieuwing het geval was.

Vertaalopgaven dienen in het centraal examen als een van de manieren om te toetsen of leerlingen ongeziene teksten kunnen ontsluiten. Ze toetsen of leerlingen de expliciete en impliciete inhoud van een tekst op woord- en zinsniveau kunnen weergeven. Vertaalopgaven staan niet apart van andere opgaven, maar zijn er onderdeel van. Dat wil zeggen dat er altijd ook andere opgaven dan vertaalopgaven zijn bij een ongeziene tekst.

In het examenprogramma wordt een scheiding gemaakt tussen subdomein A1 (Tekstontsluiting) en A2 (Tekstinterpretatie). Dit onderscheid is terug te vinden in het advies dat de vakverniewingscommissie geeft over eventuele verhoudingen in het centraal examen in de toelichting op het conceptexamenprogramma (versie 1.0 en 2.0, SLO 2024c: 40 en SLO 2025c: 41). Voor vertaalopgaven is dit onderscheid lastig te maken. Vertaalopgaven horen namelijk bij een tekst waarbij inleiding en bronnen over het thema beschikbaar zijn. De leerling kan en moet gebruik maken van deze bronnen bij het maken van de vertaalopgaven. Dat maakt dat het lastig is om in deze opgaven onderscheid te maken tussen eindterm 1 (expliciete inhoud) en eindterm 3 (impliciete inhoud). Een vertaling is het resultaat van tekstontsluiting en -interpretatie samen. De syllabuscommissie heeft vertalen daarom een duidelijke plaats gegeven in de specificaties van beide eindtermen. Deze specificaties luiden als volgt:

- een vertaling van een ongeziene Latijnse / Griekse tekst noteren die de expliciete informatie in de brontekst weergeeft (bij eindterm 1);
- een vertaling van een ongeziene Latijnse / Griekse tekst noteren die recht doet aan impliciete tekstinhoud (bij eindterm 3).

Het is de bedoeling dat deze twee specificaties geïntegreerd worden getoetst in één en dezelfde, langere vertaalopgave. Daarmee wordt recht gedaan aan de verwevenheid van de subdomeinen A1 en A2 op dit vlak.

Deze langere vertaalopgave bij eindterm 1 en 3 betreft een passage van ongeveer 40 tot 60 aaneengesloten woorden. Deze passage is onderdeel van een tekst waarbij ook opgaven bij andere eindtermen zijn opgenomen. Vertaalopgaven van langere, aaneengesloten passages worden ingeleid, bijvoorbeeld door een stukje in vertaling op te nemen dat direct voorafgaat aan de te vertalen passage. Ook worden er andere hulpmiddelen bij gegeven (bijvoorbeeld aantekeningen). Deze vertaalopgave is bedoeld om te toetsen of leerlingen de inhoud van een

tekst kunnen weergeven op woord- en zinsniveau, waarbij ze gebruik maken van expliciete informatie in de tekst en van talige en contextuele informatie van buiten de tekst. De opgave wordt in het correctievoorschrift opgedeeld in inhoudelijk betekenisvolle eenheden.[1] Deze eenheden worden op inhoud nagekeken: inhoudelijke equivalentie is het leidende criterium voor een juist vertaalde eenheid in dit type opgave.

Daarnaast is er een beperkt aantal kortere vertaalopgaven met betrekking tot een zin of zinsdeel. In deze opgaven wordt van leerlingen gevraagd een vertaling te noteren die recht doet aan talige keuzes van de auteur. Het gaat hierbij om keuzes met betrekking tot taalkundige verschijnselen en deze verschijnselen zijn onderdeel van de expliciete informatie in de tekst die onder eindterm 1 bevraagd wordt. De zinnen of zinsdelen in deze opgaven zijn onderdeel van een ongeziene tekst waarbij ook opgaven bij andere eindtermen zijn opgenomen. In totaal betreffen deze opgaven samen ongeveer 20 woorden. Bij deze opgaven wordt gestreefd naar variatie in taalkundige verschijnselen. Talige equivalentie is het leidende criterium voor een juist antwoord.

Andere opgaven die keuzes in ongeziene teksten bevragen zijn er ook. Dit zijn vragen en opdrachten horend bij eindterm 2 (metriek, klank-, woord- en zinsfiguren). Net als de vertaalopgaven die gericht zijn op talige keuzes van de auteur, zijn deze opgaven gericht op de vorm van een tekst. Ze zijn voorwaardelijk voor de vaardigheden die onder eindterm 4 en 5 vallen, waarbij leerlingen verbanden leggen tussen vorm en inhoud van de tekst en deze verbanden meenemen in hun interpretatie van de tekst.

Er zijn, kortom, twee typen vertaalopgaven onderdeel van het centraal examen. Leerlingen noteren een vertaling van een langere aangesloten passage die recht doet aan de expliciete en impliciete inhoud van de tekst, en leerlingen noteren van een aantal kortere teksteenheden vertalingen die recht doen aan talige keuzes van de auteur. Beide vormen van vertaalopgaven zijn gericht op woord- en zinsniveau. Daarnaast zijn er bij de ongeziene tekst ook opgaven die toetsen of leerlingen expliciete en impliciete tekstinhoud op alineaniveau kunnen weergeven, naast opgaven bij andere eindtermen. Belangrijk is dus dat beide typen vertaalopgaven geïntegreerd zijn in andere opgaven bij een ongeziene tekst.

Leerlingen gaan op het centraal examen aan de slag met thema's en teksten die ze al kennen en met teksten aan de hand van een thema dat nieuw is. Op het gebied van de bestudeerde thema's demonstreren leerlingen hun cultuurhistorische kennis. Hun vaardigheden en talige kennis zetten ze in om aan de hand van een nieuw thema en ongeziene tekst te laten zien dat ze ook voor hen nog onbekende aspecten van de oudheid kunnen ontsluiten en interpreteren.

[1] Het begrip 'inhoudelijk betekenisvolle eenheid' wordt hier gebruikt ter aanduiding van eenheden die overkomen met wat in de wetenschap *intonational units* en *discourse acts* genoemd worden. Zie voor deze begrippen het werk van Rutger Allan (bijvoorbeeld Allan 2025) en Caroline Kroon (bijvoorbeeld Kroon 2009); zie ook Van der Keur (2024).

7 AFSLUITING

De syllabi voor Griekse Taal en Cultuur en Latijnse Taal en Cultuur zijn onder leiding van het CvTE en in nauwe samenwerking met de ketenpartners SLO, Cito en het ministerie van OCW tot stand gekomen.

Meer informatie over de actualisatie en de syllabi, evenals de conceptsyllabi van andere vakken, staat op www.examenblad.nl.

Meer informatie over de actualisatie van de Examenprogramma's, zowel de conceptexamenprogramma's als de toelichting daarop, staat op www.slo.nl.

Voor vragen over de geactualiseerde syllabi kun je terecht bij de examenlijn.

8 BRONVERMELDING

Allan, R.J. 2025, Advances in Ancient Greek Linguistics. In De la Villa, J., Striano, A. & Verano, R. (eds.), *Trend in Classics - Greek and Latin Linguistics* Vol. 5. p. 609-625, De Gruyter.

Derix, H. A. (1984). Vrouwen (én mannen) in de Romeinse samenleving: thematisch lezen concreet uitgewerkt, *Lampas* 17(1), 114-122.

Doepner, T. 2022. Einstieg in die Literatur. Eine Herausforderung für den Lateinunterricht, *Der Altsprachliche Unterricht* 65. 6, 2-13.

Ferrante, M. de & Mourik, C. van (2015). Actualiseren met leerlingen, *Lampas* 48(3), 250-264.

Jamin, T., & Verhoeven, P. (1998). Aan de *Ilias* ontleend - De uitwerking van een thema voor het vak Klassieke Culturele Vorming op basis van de ervaringen die zijn opgedaan in het Netwerk KCV, *Lampas* 31(1), 83-92.

Keur, M. van der. (2024). Livius als film: Lezen volgens de positionele methode. *Lampas* 57(1), 72–95.

Kroon, C. H. M. (2009). Latin linguistics between grammar and discourse: Units of analysis, levels of analysis. In E. Rieken, & P. Widmer (eds.), *Pragmatische Kategorien: Form, Funktion und Diachronie* (pp. 143-158-11). Ludwig Reichert Verlag.

Kroon, C.H.M en I. Sluiter. (2010). *Het Geheim van de Blauwe Broer. Eindrapport van de Verkenningscommissie Klassieke Talen.*

Oeveren, C.D.P van. (2019). *ITHAKA gaf je de reis: Op weg naar reflectie op het eigene en het vreemde in het literatuuronderwijs klassieke talen*. Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam.

SLO. 2024a. *Conceptexamenprogramma Griekse Taal en Cultuur VWO, versie 1.0*. Amersfoort.

SLO. 2024b. *Conceptexamenprogramma Latijnse Taal en Cultuur VWO, versie 1.0*. Amersfoort.

SLO. 2024c. *Toelichtingsdocument Conceptexamenprogramma's Griekse en Latijnse taal en cultuur – VWO, versie 1.0*. Amersfoort.

SLO. 2025a. *Conceptexamenprogramma Griekse Taal en Cultuur VWO, versie 2.0*. Amersfoort.

SLO. 2025b. *Conceptexamenprogramma Latijnse Taal en Cultuur VWO, versie 2.0*. Amersfoort.

SLO. 2025c. *Toelichtingsdocument Conceptexamenprogramma's Griekse en Latijnse taal en cultuur – VWO, versie 2.0*. Amersfoort.

VCN. 2019. *Selfie met Sappho. Een nieuw curriculum voor de vakken GTC en LTC.*

Verbrugge, F. J. P., & Verhoeven, P. (1981). Thematisch lezen? Thematisch lezen!, *Lampas* 14(4/5), 287-310.

COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS

Diploma's in Nederland zijn voor een belangrijk deel gebaseerd op landelijke, centrale examens. Het vertrouwen van vervolgopleidingen en werkgevers in diploma's is dus onder meer afhankelijk van de kwaliteit van die examens.

Als College voor Toetsen en Examens (CvTE) zorgen we voor centrale examens die dat vertrouwen waard zijn. Vanuit de gedachte 'van, voor en door het veld' werken we nauw samen met mensen uit het onderwijs, zoals docenten, leerkrachten en examensecretarissen.

cvte.nl

SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

Toetsen primair onderwijs: doorstroomtoetsen en leerlingvolgsystemen. Vergelijkbaarheid van doorstroomtoetsresultaten en kwaliteitsbewaking van doorstroomtoetsen en leerlingvolgsystemen.
Cvtetoetsenpo.nl

Centrale examens voortgezet onderwijs: het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo.
Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs.
Examenblad.nl

Staatsexamens voortgezet onderwijs: examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examen af te leggen.
Staatsexamensvo.nl

Centrale examens middelbaar beroepsonderwijs: centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma.
Examenbladmbo.nl

Staatsexamens Nederlands als tweede taal: examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding.
Staatsexamensnt2.nl

Classified as Internal | Intern